

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ОПЕЙДА Людмила Миколаївна

УДК 111.11:13

**ПРОБЛЕМА ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ:
ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії та релігієзнавства Інституту соціальних наук Волинського національного університету імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор
Загороднюк Валерій Петрович,
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу філософської антропології.

Офіційні опоненти – доктор філософських наук, професор
Андрущенко Тетяна Іванівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри етики та естетики;

– кандидат філософських наук, доцент
Препотенська Марина Петрівна,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”.
доцент кафедри філософії факультету
соціології і права.

Захист відбудеться 2 березня 2010 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 1 лютого 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Питання *цілісності буття* є предметом для роздумів у філософії від античних часів до сьогодення. Накопичені в цій царині знання й досвід – невичерпні. Вони становлять значний науковий і практичний інтерес. Завдання полягає в їх освоєнні, розумінні, означенні в мові, зрозумілій сучасній людині, узгодженні понять, прийнятих у різних дисциплінах, поясненні з позицій сучасних філософських теорій.

Проблема *цілісності людського буття* – одна з наріжних тем філософсько-антропологічного знання. Особливої актуальності їй надає сучасна постмодерна ситуація, яка породжує “децентрацію” уявлень про буття, чим і зумовлює цілий ряд колізій та суперечностей руху людського буття до цілісності. Відбувається поглиблення такого явища, як світоглядна розгубленість цілих поколінь, до того ж кількох водночас.

Власне, пошуки людиною “*втраченої*” *цілісності* є закономірними за будь-яких умов та щонагальнішими вони стають у ситуації екзистенційно-антропологічної кризи, яку переживає нині більшість українців. Така криза часто продукує відчуження людей, деформує розгортання політичної й економічної консолідації українського суспільства. Як результат, останнє ще зберігає посттоталітарний характер і лише частково набуває ознак громадянського. Ця обставина значною мірою актуалізує філософські дослідження проблеми цілісності людського буття.

Ще в програмних настановах засновника філософської антропології Макса Шелера знаходимо назву найусеохоплюючої тенденції доби, котра настає. Останній, на думку вченого, личило б тільки “*урівноваження*”. Власне, як відзначає В. Табачковський, тут ідеться про врівноваження різних сутнісних виявів людського. Та, водночас, ідеться про своєрідне визнання факту глибинної антропологічної кризи, у якій опинилася цивілізація у ХХ столітті – кризи як екзистенційної, так і рефлексивної. Така криза характерна й для сьогодення. На думку філософа, чимало її ознак перегукуються з Гайдеггеровою критикою “*метафізичної доби*” як, передусім, доби радикального “*забування людиною буття*” та посилення антропоцентричної зарозумілості, втіленням котрої стають особливі різновиди антропологізму – того, який усіляко приховує “*сутнісну безпритульність людини*” – наслідок її відчуження від буття, забування цього буття.

Загалом, урівноваженню підлягає низка ознак, особливостей, аспектів, які, зрештою, акумулюються в завданні врівноваження всіх однобічних уявлень щодо людської сутності, особливо врівноваження *екстравертної* спрямованості *західної людини* та *східного інтровертизму*. На подібне врівноваження націлював свого часу український праантрополог Григорій Сковорода.

Оскільки людина проявила себе як істота, “*обдарована надзвичайною пластичністю*”, то для будь-якого філософського напряму, застерігає нас Макс Шелер, є величезною небезпекою виводити сутнісні ознаки цієї істоти з одного тільки образу або вбачати в одній тільки вузькій ідеї. Звідси випливає чи не найантропологічніше завдання сучасної доби – урівноважити різноманітні вияви

людського ества, зокрема сили потягу та духовність, зрештою, урівноважити “життя”.

На жаль, як зауважує В. Табачковський, такого врівноваження немає досі ні в теорії, ні, тим більше, в реальній екзистенції. Та чи можливе воно, а якщо можливе, то як? На нашу думку, віднайдення відповіді на поставлене запитання рівне віднайденню “втраченої” цілісності-повноти. Допоки ж маємо величезні “антропологічні негаразди”, які закумуляовалися в такій украй загрозливій антропологічній тенденції новітньої доби, як систематичне повстання людських потягів супроти односторонньої сублімації. Власне, окремі техніки сублімування стали вже несвідомими. Саме супроти такої надсублімації систематично повстає природа в людині.

Нова наука, що з’явилася на порозі третього тисячоліття, зорієнтована на діалог людини з природою, людини з людиною. Вона вже не нав’язує нам однієї-єдиної моделі розуміння дійсності, однієї-єдиної моделі буття, однієї-єдиної істини. Відтак, різноманіття життєвих світів вимагає стратегії порозуміння, взаємодоповнення, урівноваження, зцілення, яке тільки й можливе за умов неабиякої розважливості, обережності, поміркованості, на що віддавна націлена філософія.

Власне, світоглядно-антропологічні розмірковування над проблемою цілісності людського буття покликані стати досить-таки продуктивними, особливо для пошуків у царині практичної філософії.

Ступінь наукової розробки теми. Філософське дослідження проблеми цілісності в нашій країні має певні досягнення та тенденції розвитку. Інтенсивний аналіз цього явища розпочатий такими вченими, як В. Афанасєв, І. Блауберг, Г. Югай. Суттєвим результатом початкового періоду була сама постановка питання про дослідження цілісності. Вдалося подолати кількісне співвіднесення частини й цілого, розкрити багатий зміст діалектики відповідних понять, продемонструвати ефективність їх застосування під час вивчення складних об’єктів різноманітної природи. Зокрема, було виділено та вивчено різні аспекти визначення категорій частини й цілого – кількісний, якісно-функціональний, структурний, системний; розглянуто класифікацію типів і форм цілого; застосовано перші спроби розділення та уточнення основних понять про цілісність.

Досягнуті успіхи обумовили висунення нових завдань, які вимагали глибшого й систематичнішого розгляду. Було поставлене питання про вивчення ієрархії рівнів організації цілісних утворень, процесу становлення цілісності із вихідної нецілісної множини, інтегруючих факторів тощо. Одним із принципових залишалось завдання уточнення та впорядкування основних понять про цілісність.

У подальшому акцент перенесено на вивчення системного аспекту цілісності. У такому руслі проводилися ґрунтовні дослідження, присвячені категоріям “система”, “структура”, “цілісність”. Над ними працювали Д. Гвішиані, В. Крем’янський, В. Кузьмін, В. Лекторський, В. Садовський, В. Тьохтін, А. Уйомов, І. Фролов, Б. Юдін. Роботи цих учених сприяли формуванню категоріального апарату з цієї проблематики.

Також гостро постала проблема впорядкування сукупності понять про цілісність. Адже з'явилися дві суперечливі точки зору в дослідженні зв'язку цілісності й системи. Одна проголошувала, що ціле становить собою систему, інша стверджувала дещо протилежне – те, що необхідне базове розуміння системи як ієрархічно організованої цілісності. У першому випадку йшли від цілого до системи, у другому – від системи до цілісності. Правда, вживалися різні поняття – ціле й цілісність, однак було зрозуміло, що цілісність є дещо похідне від цілого.

Показову оцінку підсумків тривалого пошуку знаходимо в роботі Г. Смирнова, який акцентує увагу на численних спробах дати логічно коректне визначення поняття цілісності, котрі не привели до бажаного результату. Причина, на думку вченого, прихована в тому, що ціле взагалі неможливо несуперечливим чином описати в мові, якщо останню розуміти як систему символів, призначених для позначення виділених в об'єкті властивостей і відношень. Відсутність чіткості та зрозумілості у визначенні основних понять спричиняє різнобій у науковій термінології, часто-густо спотворює смисл і методологічне значення філософських висновків. Тому актуальними залишаються дослідження з визначення, систематизації понять про цілісність.

Простежити становлення наукової концепції цілісності намагається О. Тягло. Дослідник вважає, що цілісне відображення цілісності не може бути досягнуте безпосередньо. Воно вимагає проходження ряду фаз, ступенів, для яких характерні свої класичні поняття, що відображають суттєву ознаку цілісності. Виявлення закономірностей становлення наукової концепції цілісності на предметному полі філософії, у свою чергу, допомагає намітити шляхи вирішення проблеми цілісності у квантовій теорії, у побудові фізичної концепції цілісності.

Те, що звернення до ідеї цілісності виявляється дуже плідним також і для психології, біології, кібернетики, космології та інших наук про людину й природу, відзначає вітчизняний холіст І. Цехмістро. До вітчизняних холістів належить також І. Добронравова.

Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи здебільшого стали філософсько-антропологічна, екзистенційна та персоналістична традиції філософії ХХ століття. Спираючись на досягнення таких авторів, як М. Бердяєв, М. Гайдеггер, Е. Муньє, Х. Плеснер, М. Шелер, К. Ясперс, проблема цілісності розглядається як результат трансцендуючого характеру людського буття.

Особливо привертають увагу філософсько-антропологічні праці Х. Плеснера та М. Шелера, які з'явилися наприкінці 20-х років ХХ століття й ознаменували собою перший помітний поворот до проблем антропології. Майже водночас із ними – напружені роздуми М. Гайдеггера, присвячені співвідношенню антропології та нової онтології; паралельно – дослідження в галузі екзистенційної (М. Бубер, Г. Марсель, К. Ясперс) трохи згодом – персоналістичної (Е. Муньє) та сартрового різновиду екзистенційної антропології.

Заслуговують на увагу також праці О. Больнова й Г. Гадамера, які з'явилися в кінці 60 – на початку 70-х років ХХ століття та ознаменували другий етап антропологічної націленості.

На вітчизнянім терені до проблеми цілісності людського буття зверталися Микола Хвильовий з його ідеєю поєднати переваги Фаустової людини й східний інтравертизм, В. Юринець. Не можна обминути також праці О. Кульчицького.

Методологічно плідним підґрунтям для дисертаційного дослідження стали ті досягнення Київської світоглядно-антропологічної школи, які знайшли своє вираження у творчому доробку Є. Бистрицького, В. Іванова, С. Кримського, А. Лоя, В. Малахова, С. Пролєєва, В. Табачковського, В. Шинкарука, О. Яценка.

Фундатор цієї школи В. Шинкарук досліджує екзистенціали людського буття – “віру”, “надію” й “любов” як можливості виходу за межі в актах автентичної та людяної комунікації. В. Іванов вивчає індивідуальне й родове в культурному досвіді людини. В. Табачковський розглядає колізії людського світовідношення та феномен самотворення людини.

Привертають увагу дослідження можливостей розуміння й опису суперечностей людського світовідношення, які належать М. Булатову, розробки В. Загороднюком проблеми сенсу життя людини, наукові розвідки М. Поповича стосовно вимірів людського буття, а також ґрунтовний аналіз І. Бичком екзистенціалу “свободи”.

Трансцендуючий характер людського буття, що окреслює його екзистенційні обрії, аналізується в роботах таких сучасних українських філософів, як Г. Горак, О. Кирилук, М. Кисельов, В. Кізіма, В. Князєв, С. Кримський, А. Лой, В. Лях, Є. Осічнюк, Б. Парахонський, В. Ярошовець, О. Яценко, Т. Ящук та ін.

Українськими дослідниками аналізуються різноманітні вияви людського відчуження, розкривається антропологічний зміст феномену негативності (Є. Андрос, А. Дондюк, Ф. Канак, Г. Коваadlo, Т. Лютий, Т. Суходуб, Н. Хамітов, Г. Шалашенко та ін.).

Прояснення проблеми цілісності людського буття неможливе без вивчення особистісного й інституційного буття людини, її буття в культурі, різноманітних форм комунікації (Є. Бистрицький, А. Єрмоленко, С. Пролєєв, Л. Ситниченко).

Аналізові сутності соціальності як комунікації й висвітленню передумов розбудови громадянського суспільства присвячена низка праць сучасних українських дослідників, таких як В. Андрущенко, І. Бойченко, В. Кремень, М. Мокляк, М. Михальченко, І. Надольний, Т. Розова.

Теоретико-світоглядні вияви людського буття, що зумовлюють його інтегративний характер, досліджують А. Конверський, В. Лук’янець, В. Підтиченко, Є. Причепій, В. Рижко, І. Цехмістро.

Звернення до проблеми цілісності людського буття продовжує “кордоцентричну” традицію української філософської класики. Детальному розгляду специфіки вітчизняної філософської думки присвячені праці А. Бичко, В. Горського, В. Лісового та ін.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема й зміст дисертаційного дослідження відповідають плану комплексної науково-дослідницької програми кафедри філософії та релігієзнавства Волинського національного університету імені Лесі Українки на 2007–2009 рр. “Удосконалення змісту соціально-гуманітарної освіти” і є частиною науково-дослідницької програми

“Оновлення змісту суспільно-гуманітарної освіти старшокласників в умовах переходу до 12-річного навчання” (державний реєстраційний номер 0107U000737). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 12 від 28 травня 2009 року).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження – з’ясування колізій і суперечностей руху людського буття до цілісності. Реалізація цієї мети передбачає вирішення **основних дослідницьких завдань**:

- окреслити передумови використання понять дослідження в українській філософській мові;
- проаналізувати типологію підходів до проблеми цілісності буття у філософській культурі;
- визначити філософсько-антропологічні аспекти цілісності буття, застосувавши компаративістський підхід до проблеми;
- дослідити метаморфози цілісності в екзистенційно-особистісних вимірах буття;
- обґрунтувати феномен повсякденності як вихідний аспект дослідження цілісності людського буття.

Об’єктом дослідження є людське буття, а його **предметом** виступають аспекти цілісності в екзистенційно-особистісних вимірах останнього.

Теоретико-методологічною основою дослідження є філософсько-антропологічна, екзистенціальна й персоналістична традиції філософії ХХ століття.

Одним із провідних *методів* дослідження є *компаративістський аналіз*, який дає можливість утримувати тотожне й різне в явищах. Цей підхід ґрунтується на прагненні почути голос “Іншого”, порівняти його з “нашим” особистим розумінням і сутністю явища, що “порівнюється”. При цьому визначається не тільки перше чи друге явище, а зберігаються й утримуються в *діалектичному русі* їхня тотожність і відмінність. У такому ракурсі різні культурні традиції усвідомлюються як співголоси в одній ситуації, сутність якої можна розгледіти лише за умов порівняння різних “точок” світобачення.

У процесі дослідження також були використані:

- *логічний підхід*, що дає змогу обґрунтовувати й класифікувати, проводити аналіз, вводити основні поняття дисертації, вибудовувати їх концептуально;
- *історичний підхід*, що дає можливість бачити явище та його пізнання в часовому вимірі епох, фаз і стадій;
- *комплексний підхід*, що дає змогу розглянути природу й специфіку прояву цілісності через призму різних дисциплінарних досліджень із єдиної точки зору;
- *діалектичний метод*, який дає ключ до розуміння тенденцій і закономірностей розвитку будь-якого явища, у тому числі й цілісності;
- *феноменологічний метод*, який полягає в інтуїтивному “схопленні” сутностей (загального) в одиничному, і тому орієнтований на аналіз проблем свідомості й буття людини в їх єдності й цілісності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науковій літературі проблема цілісності людського буття розглядається через екзистенційно-особистісні виміри. На цій основі здійснено спробу систематизації екзистенціалів цілісності, яка знайшла своє означення в термінах “з-цілення” та “цілющості”.

Створена концепція цілісності, узагальнюючи різноманітні виміри людського буття, із необхідністю акцентує увагу на феномені повсякденності як вихідному аспекті людського існування, що уможлиблює граничне буття людини, її виходи на межі, зрештою – уможлиблює саме життя.

Уперше:

- доведено, що “цілісність” є ключовим поняттям для означення тієї екзистенційної ситуації, яка є результатом переживання людиною антропо-трансцендентних станів. Останні – можливі за умови активізації особистісного начала й самі по собі є передумовою творчості, радше, самотворення, яке, зазвичай, супроводжується низкою позитивних емоцій;

- розгортання граничних вимірів людського буття описується такими екзистенціалами цілісності, як “з-цілення” та “цілющість”, які, відповідно, вказують на можливість само-здійснення особистості в культурі (“з-цілення” в культурі) та її відкритість (“цілющість”) для внутрішньої комунікації;

- показано, що використання понять “з-цілення” й “цілющості”, виходячи з архітектоніки української мови, є досить-таки органічним і правомірним. Більше того, воно прояснює буття української людини з відповідно притаманним йому глибинним оптимізмом та світоглядною толерантністю. Саме через таке локальне етноантропологічне та етнонаціональне прояснення, відбувається узгодженість із загальноантропологічними та загальноекзистенційними тенденціями;

- виявлено, спираючись на традицію розуміння понять “екзистенція” та “трансценденція” в західній філософії, що саме “з-цілення” можна було б окреслити як екзистенцію, а “цілющість” – як трансценденцію. Близькість цих понять у тому, що “з-цілення”, як і “екзистенція”, фіксує й позначає людське існування в його фундаментальній, глибинній онтологічній специфічності, яка полягає в здатності людини “збирати себе” та бути незавершеною, відкритою, живою процесуальністю, котра, очікуючи, себе творить. “Цілющість”, як і “трансценденція”, означає можливість прояву з-цілення (екзистенції), вона виражає недосяжну повноту всіх з-цілень (екзистенцій) і відчувається людиною тільки в її свободі;

Удосконалено:

- тлумачення екзистенційно-особистісних вимірів людського буття, де цілісність проявляється по-різному, а саме: в буденності вона може розгортатись як цілісність-замкненість і як цілісність-відкритість; у граничних вимірах – відповідно, як з-цілення та цілющість.

- трактовку цілісності-відкритості, яка обов’язково породжує відкритість світу й іншим людям і в граничних вимірах призводить до “з-цілення” особистості як тілесно-духовної істоти, що є передумовою творчості й пере-живається людиною як екзистенція. Трансформація ж творчості у творення, що здійснюється шляхом

глибинного очищення й олюднення буття людини, його роз-речевлення, де-об'єктивації, здатна привести людину до толерантності та любові, прояв якої є справжньою “цілющою”, живильною силою для інших;

Набуло подальшого розвитку:

- обґрунтування необхідності розрізнати зовнішню цілісність та цілісність внутрішню або екзистенційну. Оскільки перший різновид є предметом соціально-філософського, соціологічного, соціально-антропологічного й соціально-психологічного досліджень, то другий може бути осягнений як психологічними, так і філософськими дослідженнями. Шляхом порівняння останніх визначаються різні аспекти цілісності, а саме: психологічний, що полягає в дослідженні проявів внутрішньої цілісності (холотропності) в психічному житті людини, та філософський, який розглядає їх у людській екзистенції, що виражає єдність переживання реальності й життя в реальності – виражає повноту (цілісність) людського буття;

- філософсько-антропологічне дослідження цілісності, яке розглядається в межах екзистенційної антропології та “філософії життя”. Ураховуючи те, що центральним в екзистенційній антропології є вчення про сенс людського буття й можливості набуття сенсу в особистісних його вимірах, “філософія життя” покликана доповнити ці підходи, акцентуючи свою увагу на вивченні життя людини як відкритої цілісності.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення й висновки дисертації сприятимуть осягненню причин та можливих наслідків екзистенційно-антропологічної кризи в сучасному українському суспільстві, а також, певною мірою, намітять можливі шляхи виходу із неї. Висновки роботи й застосований цілісний підхід актуалізуватимуть подальший розвиток філософії як філософської антропології в нашій країні. Практична цінність одержаних результатів також полягає в можливості впровадження основних положень дисертації в навчальному процесі, під час створення навчальних програм, навчально-методичних посібників, підручників, курсів і спецкурсів із “Філософії”, “Філософської антропології”, “Онтології, гносеології, феноменології”, “Метафізики”, “Історії філософії”.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження були представлені в авторських публікаціях, доповідях на XIV Харківських міжнародних сквородинівських читаннях “Філософські стратегії XXI століття” (Харків, 2006); науково-практичній конференції “Наука і релігія в освітньому просторі” (Харків, 2006); науково-практичній конференції “Сучасна релігійність: зміст, стан, тенденції” (Луцьк, 2007); II Міжнародній науково-теоретичній конференції “Учення Григорія Сковороди про дух, духовність та істину: історія і сучасність” (Суми, 2007); II Всеукраїнській науково-практичній конференції “На шляху до синтезу філософії, релігії, науки” (Львів, 2009); а також у ряді методологічних семінарів Інституту соціальних наук Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені в 9 одноосібних публікаціях, 5 із яких – у фахових виданнях з філософських наук, затверджених ВАК України.

Структура дисертаційного дослідження зумовлена його метою та логікою. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, які включають у себе п'ятнадцять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 175 сторінок, із них 160 сторінок основного тексту. Список використаних джерел включає 190 найменувань і складає 15 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, охарактеризовано ступінь її наукової розробленості, визначено мету й завдання роботи, розмежовано об'єкт і предмет дослідження, його методологічні засади, аргументовано наукову новизну, відображено теоретичне та практичне значення й форми апробації результатів дослідження, а також структуру дисертації.

У **першому розділі “ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ”** окреслено основні поняття дослідження в українській філософській мові й доведено правомірність їх використання.

У **підрозділі 1.1. “Огляд літератури з досліджуваної проблематики”** йдеться про те, що проблема цілісності буття була та є провідною темою для багатьох дослідників. Відштовхуючись від категорій “єдине – множинне”, учені розглядали її з різних боків і за допомогою численних понять, як-от: “частина – ціле”, “компонент”, “елемент”, “система”, “структура” тощо. Але більшість історико-філософських робіт було присвячено лише фрагментам становлення наукової концепції цілісності. У цьому ракурсі завдання з визначення та інтерпретації понять про цілісність із необхідністю переходило в завдання узгодження й систематизації останніх.

У ході вирішення означених завдань було виявлено, що для кожної із фаз процесу сходження характерні свої класичні поняття, які відображають суттєву ознаку цілісності. Значимою для роботи виявилася думка О. Тягла стосовно хронології та пов'язаності основних понять про цілісність. Учений констатує, що конкретизація категорій “єдине – множинне” відбувається в процесі “породження” із них понять “частина – ціле”, “елемент – система – структура”, “абстрактне – конкретне (= цілісність, органічна система)”. Філософ також зазначає, що, попри “розмитість” категорії “цілісність”, (що лише вказує на її особливий синтетичний характер), остання як дійсна єдність різноманітного не повинна зводитися до своїх абстрактних моментів і вимагає подальшого збагачення й уточнення.

Відштовхуючись від вищезначених положень, здійснено подальший аналіз цілісності. При цьому неабияка увага зверталася на дослідження квантової фізики, розробку нобелівським лауреатом І. Пригожином “еволюційної парадигми” фізичної науки, а також наукові розвідки відомого вченого-холоїста І. Цехмістра, який настійно рекомендує в пошуках цілісності, не обмежуватися лише одним із наукових напрямів, а й спиратися на величезний спектр даних наук про людину й природу.

Зважаючи на рекомендації вчених та враховуючи такі різноманітні підходи у вивченні цілісності, було продовжено пошук основних понять про цілісність і

спрямовано дослідження в царину філософської антропології, особливо її екзистенційного напрямку, що передусім знайшов свій розвиток та вираження в роботах представників Київської світоглядно-антропологічної школи, а саме: Є. Андроса, Є. Бистрицького, М. Булатова, А. Дондюка, В. Загороднюка, В. Іванова, С. Кримського, А. Лоя, Т. Лютого, В. Малахова, М. Поповича, С. Пролєєва, В. Табачковського, Н. Хамітова, Г. Шалашенка, В. Шинкарука, О. Яроша, О. Яценка.

Першочерговим завданням стало віднайдення в українській філософській мові тих екзистенціалів цілісності, які б найповніше виражали її прояви за найрізноманітніших умов, а також, за можливістю, вказували б на ментальність українського народу й водночас узгоджувались із загальнофілософськими тенденціями. Таке непросте завдання передусім вимагало звертання до джерел філософської культури.

У підрозділі 1.2. **“Проблема ключового поняття дослідження”** зазначається, що на початку ХХІ століття теоретико-філософська інтерпретація будь-яких феноменів людського буття вимагає детального аналізу тих мовних засобів, якими дослідник буде користуватися протягом такої інтерпретації. Зазвичай найважливішим є вибір ключового поняття дослідження. Із метою віднайдення й усвідомлення онтологічних передумов використання понять дослідження здійснено екскурс до мовної стихії, зокрема до її фольклорних першоджерел, а також визнано необхідність звернення до царини художньої літератури.

Попри усталеність окремих понять, усе-таки допускається можливість створення певних мовних конструкцій. Визнається необхідність порівняння понять, що склалися в різних мовах і насичені подібним смислом. Увага акцентується на тому, що актуалізація мови є дуже важливим завданням наукової роботи, адже дає змогу долучитися до розробки української філософської мови й покликана маніфестувати про відкритість національного буття, а значить – і людського буття взагалі.

У підрозділі 1.3. **“Екзистенційний зміст понять і його вираження в бутті та мові”** вирішується питання про те, у яких поняттях української філософської мови коректно обмірковувати проблему цілісності людського буття.

Використання поняття “цілісність” начебто не викликає сумнівів. Але існує множина понять, близьких за смислом до цього слова, як-от: гармонія, розмірність, узгодження, синхронія, спорідненість, причетність та ін. Показано, що ці поняття не є синонімами. Більше того, вони виражають різні реалії людського буття.

Українське слово “цілісний” (німецький аналог – *Ganzheit*, англійський – *Whole, Integrity*) означає повноту й органічність, своєрідну ситуацію, яка забезпечує співвіднесення, відповідність, узгодження, що відбувається і за умов нестабільності, мінливості, перехідного стану та істотних трансформацій. Воно глибинно пов’язане з більш укоріненими в безпосередність буття й, напевно, давнішими значеннями “цілий”, “цільний”, “ціль”, “зцілений”, “цілющий”, “доцільний”, навіть “цілунок” і т. д. Тому варто звернутися до коренів української мови, щоб винести з неї означення тих екзистенціалів, які найповніше виражали б прояви цілісності за найрізноманітніших умов.

Із цією метою здійснено екскурс до українського фольклору, характерними формами якого є слова “зцілений” та “цілющий”. Пригадаймо хоча б казку, де в словосполученні “цілюща вода” (порівняймо з типовою формою російського фольклору – “живая вода”) до нас промовляє саме буття, яке є екзистенційно відновлюючим, творчим.

Для підтвердження означеної думки варто звернутися також до художньої літератури, яка, за висловом Арістотеля, набагато філософічніша, ніж історія, оскільки в ній відображений не лише факт, а й дух епохи.

Робиться висновок, що в пошуках “втраченої” людиною цілісності і фольклор, і художня література, й інші види мистецтва, тобто культура загалом, відіграють визначальну роль. Лише за посередництвом культури, яка досить-таки насичена різноманітними смислами, поданими в певній символічній формі, і безпосередньо в культурі людина здатна зрозуміти іншу людину, зрештою – зрозуміти саму себе. Показано, що таке розуміння-зцілення можливе, і можливе лише в культурі.

У підрозділі 1.4. “Екзистенційне коріння цілісності в буденності та в граничних вимірах людського буття” здійснено спробу означення екзистенціалів, що виражають вияви цілісності в буденності й у граничних ситуаціях людського буття.

Зазначається, якщо в буденному вимірі людського буття цілісність, зазвичай, є зовнішньою, що виражається в тимчасовій узгодженості людських дій і соціального середовища, то в граничних ситуаціях ми маємо справу із внутрішньою цілісністю. Для її означення використовуються такі екзистенціали, як “з-цілення” (дефіс у слові вказує на процесуальність, незавершеність, відкритість) та “цілющість”.

Так, “з-цілення” вказує на напрямок руху, однократний вияв дії, яка приводить до відчуття завершеності. Зцілення є такою ознакою буття людини, де має місце збирання в одне ціле всіх моментів її особистості. Це стан надзвичайної душевної напруги, що супроводжується глибинними людськими переживаннями. Коректним тут буде використання поняття “екзистенція”, яку в цьому випадку слід розуміти як “устремління до особистісно прикрашеного буття, яке протистоїть усьому безликому й стандартному в оточуючому нас світі” (Н. Хамітов). Звідси – словосполучення “з-цілення особистості”, як і “душевне з-цілення” є досить-таки правомірним.

Словом “цілющість” означається духовний вимір цілісності. Здійснено співвіднесення “цілющості” із “трансценденцією”, у якій суперечливість граничного буття людини знімається. Трансцендентне, як дещо позалюдське й потойбічне стає внутрішньо-причетним людському існуванню, антропотрансцендентним.

Екзистенціали “з-цілення” та “цілющості” закорінені в таких ментальних українських рисах, як *глибинний оптимізм* і *світоглядна толерантність*. Саме через таке локальне етно-національне закорінення (втілення) відбувається узгодженість із загальноантропологічними тенденціями.

Для більшої достовірності й підтвердження вищезначених положень відбувається звернення до аналізу проблеми цілісності буття у філософській культурі.

Другий розділ “ПРОБЛЕМА ЦІЛІСНОСТІ БУТТЯ У ФІЛОСОФСЬКІЙ КУЛЬТУРІ” присвячений розгляду проблеми цілісності з точки зору східної та західної парадигм.

У підрозділі 2.1. “**Специфіка східного та західного шляхів осмислення буття**” відбувається апеляція до таких граничних понять, як Дао й Логос, які донині існують, що є свідченням їх причетності до Цілого: Логос (Розум) – до чого спрямований світ; Дао (Шлях) – як він (світ) це робить. Одне доповнює інше та відповідно організовує життя у Всесвіті.

Аналіз Дао й Логосу як ключових концептів веде до запитання: як по-різному впливають на свідомість сучасної людини культурні парадигми Сходу та Заходу? Чи вдасться сучасності усвідомити тип зв’язку східно-західної Єдності? Віднайдення відповідей на подібні запитання здатне наблизити дослідника до вирішення проблеми цілісності людського буття, що, у свою чергу, допомагає активізувати ті аспекти людського “Я”, які досі вважалися неважливими, навіть неприйнятними, тому й загнаними десь у підсвідомість, щоб все-таки в слушний момент бути задіяними задля змалювання якнайповнішої картини Цілого, задля віднайдення людиною “втраченої” цілісності.

У підрозділі 2.2. “**Безпристрасність східної дао-людини**” розглядається образ досконало-мудрої людини, наділеної принципом “не-діяння”, чим прояснюється один із можливих способів людського буття.

Неабияка увага приділяється західній цивілізації, яка постійно перебуває в пошуках ідеальної Логос-Боголюдини.

У підрозділі 2.3. “**Західна цивілізація в пошуках Логос-Боголюдини**” здійснено аналіз таких духовних ситуацій, як *Премодерн*, *Модерн* та *Постмодерн*, стосовно ставлення до проблеми людини й цілісності її буття.

У ситуації *Премодерну* знаходимо ідеал людини, пошуками якої пронизана вся західна філософська думка. Увагу привертає деяка його розпорошеність і, як результат – помітність не кожному. Так, в Античності відбувається лише *народження особистості* й цілісність її можлива тільки на рівні космосу. Середньовіччя акцентує увагу на *образі особистості*, який є ідеальним (цілісним), та знаходиться він лише в Бога. І тільки Ренесанс надає цьому *образу неабиякого блиску* й переводить його на площину, видиму для всіх.

Констатується, що в “*проекті модерну*” на передній план виноситься *суб’єктивність як основна властивість особистості*. Саме тому установка на цілісність, дана попередніми епохами, утрачається, а людське буття у світі не стільки укріплюється, скільки проблематизується. Зрештою, модерністська парадигма вичерпує свої можливості, а на її зміну приходить *Постмодерн*, який покликаний не інакше як повернути людині “втрачену” цілісність. Та реабілітація останньої проходить “болісно”, адже “Бог помер”... І *сучасна людина*, “втративши” надійну опору ззовні (зовнішню цілісність) й іще недостатньо усвідомивши цілісність внутрішню, опиняється на межі та перед вибором... Цей вибір дається людині нелегко, адже старі способи вирішення просто не спрацьовують, тому мають бути віднайдені цілком нові шляхи.

Із цією метою звертаємося до філософії Ніцше, який вірив і надіявся на людину, котра ще очікує свого часу, свого народження, вона ще не стала собою. І справедливий філософ у тому, що він не хотів миритися з не-людиною або до-людиною.

Продовженням постмодерного дискурсу є звернення до феномену Гайдеггера, погляди якого зосереджені на проблемі буття, “забуттям якого грішила вся попередня філософія Заходу”. Більше того, у бутті філософ убачає фундаментальну онтологічну різницю “як продуктивне, конструктивне начало в самому автентичному сенсі цих понять”.

Результатом ретельного аналізу вищезначених положень є висновок, що *сучасна (часткова, фрагментарна) людина* все-таки має можливість стати цілісною, точніше – вона є цілісною вже тому, що є свobodно-спонтанною самоорганізацією, або (якщо використати мову сучасної науки) “*нелокальною особистістю*”, дослідження та опис якої здійснено в наступному розділі.

У підрозділі 2.4. “**Зустріч Сходу та Заходу в українській філософії**” йдеться про дослідження В. Табачковського, який у цьому ракурсі аналізує творчість Г. Сковороди, філософсько-антропологічні розмисли О. Кульчицького, роботу Г. Гачева “Національні образи світу”.

Робимо висновок, що український образ буття, по суті, тяжіє до гармонізації двох протилежних начал – водно-земного та вогненно-сонячно-повітряного, іншими словами, тяжіє до гармонізації східного й західного способів людського буття у світі.

Третій розділ дослідження “ФЕНОМЕН ХОЛОТРОПНОСТІ: КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ ПІДХІД” присвячений порівняльному аналізу різноманітних наукових підходів до проблеми цілісності людського буття.

У підрозділі 3.1. “**Зовнішня та внутрішня цілісність**” акцентовано увагу на тому, що *зовнішню цілісність* здебільшого розглядають соціальна філософія, соціологія, соціальна антропологія, соціальна психологія та інші науки про людину. Будучи результатом випадкової злагоди людини й соціального середовища, зовнішня цілісність здатна проявлятися як у фізичній, так і в психологічній формах, близькість яких у тому, що їхні причини постають зовнішніми відносно до екзистенційних глибин людини.

На відміну від зовнішньої, *внутрішня цілісність* є результатом злагоди людини із собою, що насамперед призводить до своєрідної самотності, швидше само-стійності, і вже на цій основі – до злагоди людини й суспільства. Більше того, внутрішня цілісність постійно породжується принциповою відкритістю людського буття до глибинних змін. Тому її фундаментальною передумовою є узгодження (з-цілення) між попереднім та наступним станами людської особистості. У такому вигляді внутрішня цілісність може бути досягнена як психологічними, так і філософськими дослідженнями.

Аналіз досягнень сучасної психології за цією проблематикою дає підстави зробити висновок, що слід розрізняти такі емпіричні модуси свідомості, як *хілотропний* (грец. *hyle* – матерія, *trepein* – рухатись у напрямку) та *холотропний*

(грец. *holos* – ціле). Увага акцентується саме на останньому. Покладаючись на дослідження К.-Г. Юнгом універсальних архетипів, доводимо, що *холотропні стани свідомості* є ключем до розуміння *духовних вимірів буття*. Більше того, вони з необхідністю вказують на певні еволюційні зміни в надрах людської особистості, її свідомості.

У підрозділі 3.2. “Еволюція свідомості: холістичний контекст” ретельно аналізуються так звані *етапи-контури* в еволюції свідомості, які склались історично. Так чи інакше, кожна людина проходить їх в онтогенезі. Так, переживаючи послідовно перші чотири, а саме: *оральний контур біовиживання; анальний емоційно-територіальний контур; семантичний, зв’язуючий час контур; моральний соціосексуальний контур*, – людина здатна активізувати п’ятий *холістичний нейросоматичний контур*, а згодом і *колективний нейрогенетичний контур*, де має місце Юнгівське “колективне безсвідоме”, Шелдрейківське “морфогенетичне поле”, що існує між генами, але не може бути знайдене “в” них, тобто *нелокальне*. Таким чином, людська свідомість набуває здатності до квантових стрибків, де в *контурі метапрограмування* вона зможе репрограмувати всі вищеназвані контури, у тому числі й останній, “роблячи можливим свідомий вибір між альтернативними світами, або тунелями реальності”. Ця можливість залежить від формування восьмого *нелокального квантового контуру*. Тільки завдяки його наявності ми можемо говорити про так звану “*нелокальну особистість*”, яка володіє неабиякою інтеграцією між хілотропним та холотропним модусами свідомості, між зовнішньою й внутрішньою цілісністю, між інволюцією та еволюцією й т. д.

У підрозділі 3.3. “Феномен холотропності як проблема екзистенційної антропології” здійснюється філософсько-антропологічний аналіз цілісності як єдності *тілесного, душевного та духовного* вимірів людського буття. Причому вказується на обов’язкову умову первинної *установки на цілісність*, про яку говорив М. Гайдеггер.

Робимо висновок, що *екзистенційна антропологія*, відображаючи єдність пере-живання реальності й життя в реальності, здатна констатувати повноту (цілісність) людського буття, при цьому постійно апелюючи до його сенсу.

У підрозділі 3.4. “Особистість як тілесно-душевно-духовна єдність” ідеться про “*філософію життя*” (віталогію, за Р. Арцишевським), яка покликана доповнити вищезначені підходи розглядом людського життя як відкритої цілісності.

Для того, щоб узагальнити знання та побачити цілісність у її розвитку (“живу” цілісність), необхідно звернутися до аналізу екзистенційно-особистісних вимірів людського буття.

Четвертий розділ “ЦІЛІСНІСТЬ В ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ВИМІРАХ БУТТЯ” присвячений розгорнутому розгляду цілісності людського буття. Остання проявляється *по-різному* в буденному та граничних його станах.

У підрозділі 4.1. “Цілісність у буденному бутті людини: замкненість і відкритість” ми насамперед удаємося до характеристики буденного. Констатуємо,

що *буденність* – це насамперед рутинність, одноманітність, повторюваність, “сірість” (“сірі” будні) і т. д., про що написано багато та ще більше прожито. Кожна людина часто-густо відчуває на собі важкий тягар буденного пере-бування, адже справжнє Буття тут ніби заснуло й очікує на “сприятливі” умови для свого про-будження.

Цілісність у таких умовах не отримує дійсної форми існування. Вона залишається своєрідною особливістю індивіда, його частковим досягненням у вигляді певного розв’язання нагальних проблем, виконання дії чи відмови від її виконання. Вона здатна розгортатись як *цілісність-замкненість* і як *цілісність-відкритість*. Цілісність-замкненість призводить до замкнутості в-собі, до его-ценризму. Цілісність-відкритість, навпаки, веде до відкритості іншим людям і світу в цілому. Такий стан досягається шляхом само-заглиблення та є результатом швидше бажання Бути, аніж мати.

У підрозділі 4.2. “Цілісність у граничних вимірах людського буття: феномен з-цілення та цілющості” аналізується *ситуація граничного буття*, яка приховує в собі небезпеку глибинного руйнування людського, адже особистість тут відчуває надзвичайне психічне напруження. Воно супроводжується неабиякими пере-живаннями, що вимагають від людини розважливості й терпимості, адже є тим періодом людського життя, коли особа повинна з-буватися, від-буватися, зрештою – ставати особистістю.

Цілісність у граничному бутті проявляється як процес “з-цілення”, скажімо, тілесного та духовного лиця людини та може бути означений як “*душевне з-цілення*”, як екзистенція. Тоді людина стає спроможною до творчості, аж до само-творення. Результатом останнього з необхідністю є прояв толерантності й любові у ставленні до Інших, що виявляє справжню цілісність і означається як “*цілющість*”.

У підрозділі 4.3. “Реабілітація повсякденності: дійсна єдність різноманітного” доводиться, що “*цілісність*”, “з-цілення” та “*цілющість*” мають місце у людському житті-бутті. Вихідним аспектом тут виступає *повсякденність*, що постійно оновлюється, “*реабілітується*”. Людина в такій ситуації є “*нелокальною особистістю*”, адже повсякчас змушена вибирати найоптимальніший, найактуальніший варіант відповіді на все більш чутний “виклик Буття”. Саме від її вибору залежить той чи той інваріант цілісності й не тільки. Так чи інакше, свобода вибору при-сутня в людському житті-бутті.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження конкретизовані в таких положеннях:

1. Ключовим поняттям у дослідженні людського буття є “*цілісність*”, що означає повноту й органічність, своєрідну ситуацію, яка забезпечує співвіднесення, відповідність, узгодження, що відбувається також за умов нестабільності, мінливості, перехідного стану та істотних трансформацій. Більше того, “*цілісність*” є ключовим поняттям для означення тієї екзистенційної ситуації, яка є результатом

переживання людиною антропотрансцендентних станів. Останні можливі за умов активізації особистісного начала й самі по собі є передумовою творчості, швидше, само-творення, яке, зазвичай, супроводжується рядом позитивних емоцій.

У *граничних ситуаціях* людського буття цілісність набуває граничних виявів, що, відповідно, означається такими екзистенціалами, як “з-цілення” і “цілющість”, які, у свою чергу, вказують на можливість само-здійснення особистості в культурі (“з-цілення” в культурі) та її відкритість (“цілющість”) для внутрішньої комунікації.

Використання понять “з-цілення” й “цілющості” є досить-таки органічним і правомірним. Воно прояснює реалії буття української людини з відповідно притаманним йому *глибинним оптимізмом* й *світоглядною толерантністю*. Саме через таке локальне етноантропологічне та етнонаціональне прояснення, відбувається узгодженість із загальноантропологічними та загальноекзистенційними тенденціями.

Спираючись на традицію розуміння понять “екзистенція” й “трансценденція” у західній філософії, саме “з-цілення” можна було б окреслити як екзистенцію, а “цілющість” – як трансценденцію. З-цілення, як і екзистенція, фіксує й позначає людське існування в його фундаментальній, глибинній онтологічній специфічності, яка полягає в здатності людини “збирати себе” та бути незавершеною, відкритою, живою процесуальністю, котра, очікуючи, себе творить. Цілющість, як і трансценденція, означає можливість прояву з-цілення (екзистенції), вона виражає недосяжну повноту всіх з-цілень (екзистенцій) і від-чувається людиною тільки в її свободі.

2. У філософській культурі стосовно проблеми цілісності буття накопичені невичерпні знання й досвід. Їх варто освоювати та пояснювати з позицій сучасних філософських теорій, і насамперед задля того, аби побачити живу цілісність за численними й часто зовні суперечливими фактами.

Початок третього тисячоліття з необхідністю засвідчує, що *Схід і Захід* відображають різні шляхи осмислення людського буття. На це вказують такі граничні поняття, як *Дао* й *Логос*, які з’явилися майже одночасно та існують донині, виказуючи свою невипадковість, а причетність до *Цілого*.

Їх справедливо називають двома точками зору, двома парадигмами, двома глобальними ідеями: *Логос (Розум)* – до чого спрямований світ; *Дао (Шлях)* – як він (світ) це робить. Одне доповнює інше. Якщо світ слідує дао, то Піднебесна живе в мирі. Якщо світ слідує Логосу, то відступає Хаос і створюється Гармонія, Космос. І те, й інше по-своєму організовує життя у Всесвіті.

Який світ, така й людина, і навпаки. Схід акцентує увагу на *безпристрасності дао-людини*. Західна цивілізація постійно перебуває в *пошуках ідеальної Логос-Боголюдини*.

Ситуація Премодерну, охоплюючи Античність, Середньовіччя й Ренесанс, засвідчує нам ідеал такої людини, а саме: Античність указує на *народження особистості* та її цілісність на рівні космосу; Середньовіччя створює *ідеальний (цілісний) образ особистості*, хоча перебуває він тільки в Бога; Ренесанс надає

даному образу особливого блиску, переводячи його на площину, де він був би помітний кожному.

У “*проекті модерну*” на передній план виноситься *суб’єктивність як констатуюча ознака особистості*. Установка на цілісність, дана попередніми епохами, поспішно переноситься на периферію, а людське буття у світі не стільки укріплюється, скільки проблематизується.

Постмодерн покликаний відновити “втрачену” установку на цілісність, але реабілітація останньої проходить “болісно”, адже “Бог помер”... Знесилена й безпорадна людина постала на межі та перед вибором... Вона дивиться водночас у минуле й вперед, у “не зумовлене Богом майбуття”. Цей погляд людини Постмодерну поки що невпевнений і роз-гублений. Адже в “Постмодерністському світі” старі способи мислення, життя й бачення просто не працюють, ... отже мають бути ще віднайдені та випробувані цілком нові шляхи...”

У такій ситуації *су-часній людині* залишається “пильніше придивлятися”, щоб за деяким “шифром трансценденції”, зуміти розгледіти несправжність будь-якого протиставлення, зокрема Сходу й Заходу, Європи та Азії, чоловічого й жіночого, тілесного та духовного тощо. Такий підхід дасть змогу *су-часній особистості* пробитися до істинності буття, водночас урівноважуючи низку його різноманітностей.

3. Необхідно розрізнити *зовнішню цілісність* та *цілісність внутрішню*, або *екзистенційну*. Під зовнішньою цілісністю варто розуміти таку, яка є результатом випадкової злагоди людини й соціального середовища. Вона проявляється як у фізичній, так і у психологічній формах, які близькі в тому, що їхні причини постають зовнішніми стосовно до екзистенційних глибин людини.

Внутрішня цілісність є результатом злагоди людини із собою, що спочатку призводить до своєрідної самотності, швидше само-стійності, і вже на цій основі – до злагоди людини й суспільства. Внутрішня цілісність постійно породжується принциповою відкритістю людського буття до глибинних змін. Тому її фундаментальною передумовою є уз-годження (з-цілення) між попереднім та наступним станами людської особистості.

Оскільки *зовнішня цілісність* є предметом соціально-філософського, соціологічного, соціально-антропологічного й соціально-психологічного досліджень, то *цілісність внутрішня* може бути осягнена як психологічними, так і філософськими дослідженнями. Відмінність полягає в тому, що психологія та філософія розглядають різні аспекти цілісності, а саме: психологія досліджує прояви внутрішньої цілісності (*холотропності*) в психічному житті людини, тоді як філософія розглядає їх у людській екзистенції, що виражає єдність переживання реальності й життя в реальності – виражає повноту (цілісність) людського буття.

Філософсько-антропологічне дослідження цілісності розглядається в межах *екзистенційної антропології* та “*філософії життя*”. Ураховуючи те, що центральним в екзистенційній антропології є вчення про сенс людського буття й можливості набуття сенсу в особистісних його вимірах, “філософія життя” покликана доповнити ці підходи, акцентуючи свою увагу на вивченні життя людини як відкритої цілісності.

4. В *екзистенційно-особистісних вимірах буття* цілісність проявляється по-різному, а саме: у буденності вона може розгортатись як цілісність-замкненість і як цілісність-відкритість; у граничних вимірах – відповідно як з-цілення та цілющість.

Цілісність у буденності – це насамперед зовнішня цілісність, оскільки вона не отримує дійсної форми існування (справжньої безпосередності), а залишається своєрідною особливістю даного індивіда, його частковим досягненням у вигляді певного розв’язання нагальних проблем, виконання дії чи відмови від її виконання.

Така цілісність може розгортатись у двох принципово різних напрямках – як *цілісність-замкненість* і як *цілісність-відкритість*. Цілісність-замкненість – це такий шлях людини, який призводить до замкнутості в-собі, егоцентризму. Принципово іншим є шлях само-заглиблення, що є результатом бажання бути, а не мати. Він обов’язково породжує відкритість світу й не може не привести до відкритості іншим людям.

У *граничних вимірах буття* цілісність проявляється як “з-цілення”. На відміну від пере-бування в буденності, цей стан означається як пере-живання, що приховує небезпеку глибинного руйнування людського. Водночас, в такому граничному стражданні окреслюються раніше розмиті контури духовного лица людини, від-бувається її “з-цілення” як тілесно-духовної істоти, що є передумовою творчості й пере-живається людиною як ек-зистенція.

Трансформація ж творчості у творення, що здійснюється шляхом глибинного очищення й олюднення буття людини, його роз-речевлення, де-об’єктивації, здатна привести людину до толерантності та любові, прояв якої є справжньою “цілющою”, живильною силою для інших.

5. Вихідним аспектом людського існування, що уможливорює граничне буття людини, її виходи на межі та, зрештою, уможливорює саме життя, є *повсякденність*, яка по-всяк-час оновлюється, “*реабілітується*”. Її можна окреслити як постійний перебіг величезної кількості можливостей, і вибрати можна будь-яку. Цей вибір залежить від багатьох чинників, та насамперед – від рівня розвитку особистості, від її індивідуального досвіду тощо.

Саме в царині повсякденності цілісність виступає в єдності своїх екзистенціалів – “з-цілення” й “цілющості”. Саме тут людина є “нелокальною особистістю”. Будучи водночас від-повідною (“сродною”) і зі світом, і людьми, і з собою, вона чинить з-гідно із со-вістю, тією мудрістю життя, тим даром-дороговказом, що з-годом пере-творює особистість у Людину Цілісну (Homo holos).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Опейда Л. М. Цілісність у вимірах людського буття / Л. М. Опейда // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – № 11. – С. 37–41. – (Серія : Філосо. науки).

2. Опейда Л. М. Людина цілісна / Л. М. Опейда // Філософсько-антропологічні читання’97. Перспективи та межі антропоцентризму. – К., 2000. – С. 259–265. – (До 2000-ліття Луція Аннея Сенеки).

3. Опейда Л. М. Проблема цілісності людського буття : світоглядно-антропологічний аналіз / Л. М. Опейда // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2005. – С. 260–264. – (Розділ III : Філософські науки).

4. Опейда Л. М. Цілісність людського буття : духовні та душевні виміри / Л. М. Опейда // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2007. – С. 37–43.

5. Опейда Л. М. Проблема цілісності буття у філософській культурі / Л. М. Опейда // Наук. вісн. ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – № 19. – С. 22–28. – (Серія : Філософ. науки).

6. Опейда Л. М. Про деякі аспекти цілісності людського буття / Л. М. Опейда // Сучасна релігійність : зміст, стан, тенденції. Наукове видання. – Луцьк : Волин. кн., 2007. – С. 71–75.

7. Опейда Л. М. Проблема цілісності людського буття / Л. М. Опейда // Матеріали XIV Харківських міжнар. Сквородинівських читань “Філософські стратегії XXI століття” / за заг. ред. О. М. Кривулі. – Х. : ХНУ ім. В. М. Каразіна, 2006. – С. 221–222.

8. Опейда Л. М. “Бути душевною при-сутністю...” / Л. М. Опейда // Матеріали II Міжнар. наук.-теорет. конф. “Учення Григорія Сквороди про дух, духовність та істину : історія і сучасність”. – Суми : Вид-во СумДУ, 2007. – С. 134–136.

9. Опейда Л. М. У пошуках “втраченої” цілісності / Л. М. Опейда // Тези II Всеукр. наук.-практ. конф. “На шляху до синтезу філософії, релігії, науки” / за ред. І. В. Карівця. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2009. – С. 26–28.

АНОТАЦІЇ

Опейда Л. М. Проблема цілісності людського буття: філософсько-антропологічний аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2010.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми цілісності людського буття через екзистенційно-особистісні виміри. Окреслено передумови використання понять дослідження в українській філософській мові. Проаналізовано підходи до проблеми цілісності буття у філософській культурі. Шляхом застосування компаративістського підходу визначаються філософсько-антропологічні аспекти цілісності людського буття. Досліджено метаморфози цілісності в екзистенційно-особистісних вимірах буття.

Здійснено спробу систематизації екзистенціалів цілісності, що знайшла своє означення в термінах “з-цілення” й “цілющості”, які, відповідно, вказують на можливість само-здійснення особистості в культурі (“з-цілення” в культурі) та її відкритість (“цілющість”) для внутрішньої комунікації. Виявлено відповідність означених понять термінам “екзистенції” і “трансценденції” в західній філософії.

Узагальнення різноманітних вимірів людського буття призводить до необхідності виділення феномену повсякденності як вихідного аспекту людського існування, що уможлиблює граничне буття людини, її виходи на межі, зрештою, уможлиблює саме життя.

Ключові слова: людське буття, цілісність, з-цілення, цілющість, екзистенція, трансценденція, екзистенційна антропологія, холотропність.

Опейда Л. Н. Проблема целостности человеческого бытия: философско-антропологический анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.04 – философская антропология, философия культуры. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2010.

Диссертация посвящена исследованию проблемы целостности человеческого бытия в экзистенциально-личностных его измерениях. Осуществляется попытка систематизации экзистенциалов целостности, что нашло свое определение в терминах “ис-целения” и “целебности”, которые соответственно указывают на возможность само-определения личности в культуре (“ис-целение” в культуре) и ее открытость (“целебность”) во внутренней коммуникации. Оказывается, что использование понятий “ис-целения” и “целебности” весьма органично и правомерно. Более того, исходя из традиции понимания понятий “экзистенция” и “трансценденция” в западной философии, именно “ис-целение” можно интерпретировать как экзистенцию, а “целебность” – как трансценденцию.

В диссертации также исследуются различные подходы к проблеме целостности бытия в философской культуре, в частности восточный и западный. Соответственно внимание акцентируется на беспристрастии восточного дао-человека и на поисках западной цивилизацией идеального Логос-Богочеловека, о чем свидетельствуют духовные ситуации Премодерна, Модерна и Постмодерна. В Античности наблюдается рождение личности, целостность которой возможна только на уровне космоса. Средневековье акцентирует внимание на образе личности. Эпоха Возрождения придает этому образу необыкновенного блеска. В “проекте модерна” внимание акцентируется на субъекте. Постмодерн призван вернуть современному человеку “утраченную” целостность.

Путем использования компаративистского подхода определяются философско-антропологические аспекты целостности человеческого бытия, которые рассматриваются в пределах экзистенциальной антропологии и “философии жизни”. Принимая во внимание то, что центральным в экзистенциальной антропологии есть учение о смысле человеческого бытия и возможности его постижения в личностных измерениях, “философия жизни” призвана дополнить эти подходы, изучая жизнь человека как открытую целостность.

Обосновывается необходимость различать внешнюю целостность и целостность внутреннюю или экзистенциальную. Внутренняя целостность исследуется как психологией, так и философией. Путем их сравнения определяются различные аспекты целостности (холотропности).

Исследуются метаморфозы целостности в экзистенциально-личностных измерениях человеческого бытия. В повседневном его состоянии целостность может проявляться как целостность-замкнутость и как целостность-открытость; в пограничных измерениях – как ис-целение и целебность. Целостность-открытость

обязательно порождает открытость миру и людям, что приводит к исцелению личности как телесно-духовного существа, становясь условием творческой деятельности, которая пере-живается человеком как экзистенция. Трансформируясь в творение, путем глубинного очищения, очеловечивания человеческого бытия, творчество способно привести человека к толерантности и любви, которая есть настоящей “целебной”, “живительной” силой для других и, одновременно, для самого себя.

Созданная концепция целостности, объединяя разнообразные измерения человеческого бытия, с необходимостью акцентирует внимание на феномене повседневности как исходном аспекте человеческого существования, что делает возможным пограничное бытие человека, его выходы за пределы и, в итоге, делает возможной саму жизнь.

Ключевые слова: человеческое бытие, целостность, ис-целение, целебность, экзистенция, трансценденция, экзистенциальная антропология, холотропность.

Opejda L. M. The Problem of the Human’s Integrity: Philosophical-Anthropological Analysis. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philosophical Science, speciality 09.00.04 – philosophical anthropology, philosophy of culture. – Kiev National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov, Kiev, 2010.

The thesis is devoted to analysis of the human being integrity problem through existential-personal measuring. Preconditions of using the research notions in ukrainian philosophical language.

The approaches to the integrity problem in philosophical culture are investigated. Philosophical-anthropological aspects of the human being integrity are determined by using of comparative method. Integrity metamorphoses in existential-personal measuring of existence are investigated. The author tries to systematize the integrity existentials, that finds its place in the terms: “integration”, “integrativity” that are specifying possibility of self-realization of the human being in culture (integration in culture) and its openness for the internal communication. The correspondence of the marked notions to the notions as “existence” and “transcendency” in western philosophy are found out.

Summarizing different measuring of the human being the candidate for a degree accents the attention, with a necessity, on the phenomenon of daily occurrence as a initial aspect of human existence, that makes frontier objective reality of the human, her exits outside the frontiers, and does possible the life in general.

Key words: human being, integrity, integration, intergrativity, existence, transcendency, existential anthropology, holotropy.